

J. Jovanović

Reagovanja muslimana u Rusiji i muslimanske štampe u Bosni povodom smrti Lava Nikolajevića Tolstoja

(Uz 60-godišnjicu Tolstojeve smrti, 1910 — 1970)

Na smrt Lava Tolstoja reagovao je gotovo čitav svijet. Gotovo sva svjetska štampa objavljivala je tekstove o njemu kao velikom piscu i umjetniku, borcu za pravdu; zaštitniku bespravnih i potlačenih. U mnogim parlamentima, organizacijama, školama i na univerzitetima širom svijeta održavane su komemorativne sjednice povodom Tolstojeve smrti kao izraz poštovanja prema ovom velikom geniju.

Ruski narod — naročito ruski mužik — dostojno je ožalio svoga »učitelja života« iako to nije bilo po volji ruskom carskom režimu, crkvenim velikodostojnicima i ruskim kapitalistima koje je Tolstoj bespoštedno kritikovao, ne štedeći ni samog cara Nikolaja II (1868—1918). Koliko je bio snažan uragan Tolstojeve kritike može se ocijeniti po riječima publiciste i urednika lista »Novoje vremja« A. S. Suvorova. »Mi imamo dva cara: Nikolaja II i Lava Tolstoja, pisao je Suvorov. Ko je od njih jači? Nikolaj II ne može ništa da preduzme protiv Tolstoja, ne može da mu uzdrma presto, dok Tolstoj nesumnjivo drma presto Nikolaja II i njegove dinastije«.

Tolstoj se, kako kaže Lenjin »oborio... žestokom kritikom na sav savremeni život državni, crkveni, društveni i ekonomski poredak, osnovan na porobljavanju masa, na njihovoj bijedi, na upropašćavanju seljaka i sitnih sopstvenika uopšte, na nasilju i pritvorstvu, kojima je od vrha do dna protkan cio savremeni život«.

Zbog oštrog kritikovanja ruske crkve, koja se po mišljenju Tolstoja udaljila od pravog učenja i zaboravila čovjeka, sinod (najveća crkvena vlast) je isključio Lava Nikolajevića iz crkve i naredio da se u svim crkvama proklinje jeretik i otpadnik od crkve — Tolstoj.

Vladimir Ilič Lenjin povodom ove odluke i isključenja Tolstoja iz crkve reagovao je ovim riječima: »Sveti Sinod isključio je Tolstoja iz crkve.. Ovaj podvig biće uzet u račun Svetom Sinodu u momentu narodnog obračuna sa činovnicima pod mantijama, sa policajcima u ime Hrista, sa mračnim inkvizitorima, koji su pomagali jevrejske pogrome i ostale podvige crnostotinaške carske bande« (Lenjin, Sočinenija, tom XIV str. 402). Međutim Tolstoj je ostao do kraja života kategoričan u stavu prema ruskoj crkvi, odbijajući na samrtnom času pokušaj crkvenih ljudi da se pomiri sa njom. Zbog toga

Sinod nije dozvolio da se u ruskim crkvama održava pomen Tolstoju, što je još više razjarilo đake i studente u Petrogradu da demonstriraju protiv Sinoda.

Međutim u Moskvi su muslimani, Jevreji i protestanti održali službe božje u čast Lava Tolstoja izražavajući na taj način duboko poštovanje prema njemu. A u Petrogradu — prijestonici Rusije — jedino su Jermeni održali svečanu liturgiju povodom smrti Lava Tolstoja.

Ruski parlament (duma) 21. novembra 1912. godine održao je komemorativnu sjednicu. Neposredno poslije sjednice Parlamenta političke stranke, među kojima i muslimani, također su održali skup posvećen Tolstoju. Desničari su, naravno, protestovali protiv takvih skupova.

Pored održanih komemorativnih sjednica političke stranke: muslimana, radnika, socijaldemokrata i oktobrista uputile su telegrafsko saučešće Sofiji — supruzi Lava Tolstoja.

Navedeni podaci jasno govore da je stranka muslimana, a takođe i Muslimani u Rusiji neposredno ili posredno preko svojih delegata u Parlamentu, odala poštu preminulom geniju koji je jednoj svojoj poznatoj pripovijeci dao ime »HADŽI MURAT«, a u kojoj »obrađuje temu borbe brđana za nacionalnu slobodu i izražava otvorene simpatije prema ličnosti smelog »hajduka«, borca za nezavisnost — Hadži Murata«.

Povodom smrti Lava Tolstoja bosansko-hercegovačka štampa publikovala je veliki broj vijesti i članaka o njemu. Od muslimanskih listova na smrt Lava Nikolajevića reagovala je »MUSLIMANSKA SLOGA« — glasilo bosansko-hercegovačkih Muslimana — 22. novembra 1910. godine.

Fadil Kurtagić je toga dana u »Muslimanskoj slozi« objavio feljton »TOLSTOJ« (str. 2.) u kojem se ukratko osvrnuo na učenje i značaj velikog pisca. Autor konstatuje da Tolstojevo filozofsko učenje o ljudskom životu kao i njegovo shvatanje religije kod mnogih nije naišlo na razumijevanje. »Čovjek koji je svojim filozofskim studijama prodrmao donekle fundamente čitave sadanje svjetske konstrukcije, naišlo je u kulturnom svijetu na mnoge simpatije nu i na malo razumijevanja«, kaže Kurtagić.

Kurtagić misli da tadašnja generacija nije bila u stanju da razumije Tolstoja baš zbog toga što se nije mogla »otresti starijih dogmi« zbog čega »nije bila u mogućnosti da kapira Tolstojeva shvaćanja«.

Kurtagić ne krije nadu da će Tolstojevo učenje doći do punog izražaja i da će biti od ljudi prihvaćeno kao što su filozofske postavke Rusoa, Voltera i Monteskijsa ili, na primjer, islama zasjale »na kulturnom horizontu Evrope« i pored toga što su bile podvrgnute negiranju i kritici.

Autor podvlači da Tolstojeva nauka nije sadržavala elemente mističizma kako su mu neki predbacivali. »Tolstoj u riječima, da je vjera poznavanje ljudskog života i snage njegove pokazuje nam posve kontraran princip tome shvaćanju, ističe Kurtagić. Vjerske, specijalno hrišćanske dogme, preuske su i preveć nesavremene za Tolstojevo naziranje na napredak čovječanstva. Zato je i pala na njegov kiša taneta sa strane ruske klerikalne mafije i ostalih reakcionarnih krugova«.

Po ocjeni Kurtagića »Tolstoj izopćen (isključen — prim. J. J.) iz crkve, uz najveću duševnu energiju sazidao je novi hram od trajne mjedi svoga modernizma i pribavio mu svestrano rešpektovanje«.

I u ono vrijeme u krugovima naših ljudi Tolstoj je imao dosta poštovalaca, o čemu i sam Kurtagić govori. »Muž, koji je snagom svoga pera onako krasno i sa onoliko prirodanoga i disciplinovanoga humora i sarkazma znao izšibati današnje judicijalne religiozne i filozofske forme, našao je i u našem intelektualnom krugu priličan broj poštovalaca«.

Autor svoj feljton zaključuje riječima:

»Mi kao jedan ograniči kulturnog stabla ovom prigodom sa puno ambicioznosti spominjemo ime Lava Nikolajevića Tolstoja, koje će vazda poput alabastra sjati na straži kulturnog Slovenstva«.

Kurtagiću je prigovarano zbog članka »TOLSTOJ« ali se ne može ustanoviti sa koje je strane dolazio taj prigovor. U idućem broju lista »MUSLIMANSKA SLOGA« (25. novembra 1910., str. 2, 3,) on je dao neku vrstu odgovora na te prigovore.

»Pripominjem... da sam taj feljton napisao za »Muslimansku slogu« koliko iz pieteta prema kulturnoj sili, kakova je nesumnjivo pjesnik i mislilac Lav Nikolajević Tolstoj, toliko i da zadovoljim jednom formalnom taktu, kojemu se odužila sva evropska štampa, pa i ruski muslimani obavivši dove u džamijama, naročito u Moskvi« (str. 3).

Kurtagić primijetivši da je u feljtonu napravio grešku (lapsus kalami) kada je za Jovanku Orleanu (1412 — 1413) rekao da je engleska umjesto francuska junakinja u broju od 25. novembra 1910. ispravio je ovu grešku.

Fadil Kurtagić, slično još nekim autorima radova o Lavu Tolstoju koje su objavili u listovima Bosne i Hercegovine, kaže da je Tolstoj umro u manastiru Astapovo. Međutim on je umro na željezničkoj stanici Astapovo, u sobi šefa stanice I. I. Ozolina, 20. novembra 1910. godine. Stanica Astapovo sada se zove Željeznička stanica »Lav Tolstoj«.

U časopisu »GAJRET« (Glasilo »GAJRETA«, društva za potpomaganje djece Muslimana na srednjim školama) povodom Tolstojeve smrti obavljen je tekst slijedeće sadržine:

LAV TOLSTOJ

Nema obrazovana čovjeka na svijetu, a da mu nije poznato ovo veliko ime. Kao pjesnika i filozofa Tolstojevo se ime već nekoliko decenija prenosi širom svih dijelova svijeta i njegova djela prevlađaju svi kulturni narodi na svoje jezike, da bi se što bolje upoznali sa ljepotom njegove poezije, sa dubinom njegove filozofije i velikim mislima velikog mislioca.

Čovjek, koji nosi to proslavljeno ime je prije kratkog vremena umro. Lav Tolstoj se više ne nalazi među živima, ali njegovo ime nije sa njegovim tijelom sahranjeno. I poslije njegove smrti živjeće stoljećima, a njegove gigantske misli vjekovima će zadivljavati ljudstvo.

Rođen u ruskom narodu, dakako da se taj najveći dio slovenske rase u prvom redu ponosi sa ovim velikim imenom, nu i ostali dijelovi slovenske rase mogu se s tim imenom također dičiti i Lava Tolstoja nazivati svojim velikanom.

Slava mu!

Bilješka je objavljena u broju 12., godine 1910. na 198. strani. Redakcija časopisa »GAJRET« objavila je tekst na vidnom mjestu podvukavši sve redove crnom debelom linijom kako bi bio što uočljiviji.

Dr Safvet beg Bašagić je zajedno sa članovima Sabora Bosne i Hercegovine — među kojima je bilo i Muslimana — izrazio duboko poštovanje i žaljenje povodom Tolstojeve smrti. Naime, prva tačka dnevnog reda na sjednici Sabora BiH, održanoj 23. novembra 1910. godine, bila je posvećena Lavu Nikolajeviću Tolstoju. Sjednici je predsjedavao Bašagić čijim je odobrenjem i znanjem, dajući riječ narodnom poslaniku Kostu Majkiću, promijenjen dnevni red, što se vidi po stenografskim bilješkama. Dakle odobrenjem Bašagića poslanik Majkić obratio se Saboru ovim riječima:

Gospodo poslanici! U Astapovu, malenom mještašcu prostrane ruske države, ispustio je u nedjelju iz jutra u 6 sati i 5 minuta svoju plemenitu dušu jedan od najvećih ljudi, koji svojim radom, svojim idealima, pripada ne samo Rusiji i Slovenstvu, nego čitavom čovječanstvu; sa ovijem se svijetom rastao čovjek, kojega je srce bilo neobično veliko, a duh tako opsežan, da je obuhvatalo čitavo čovječanstvo. Za ovim velikanom ne žali samo i ne oplakuje ga velika ruska nacija; njegova smrt izazvala je boli i tugu u sviju kulturnih naroda, koji znaju shvatiti i ocijeniti neizmjereno bogatstvo misli, što ih je taj velikan u djelima svojim ostavio budućim ljudskim pokoljenjima, da se njim oplemenjavaju i podižu do čistijega i savršenijega života.

Čovjek, o kome govorim, i kojega će uspomena trajno i kroz vječita vremena slaviti ljudstvo, jeste Lav Nikolajević Tolstoj!

Pa kad se na svim stranama prostranog svijeta oplakuje smrt ovog duševnog džina, ovog borca za prava i dostojanstvo čovjeka, kojega je srce sve do zadnjega časa kucalo za slabe, nejake, siromašne, uvrijeđene i potištene, pridružimo se i mi gospodo poslanici, općoj čovječanskoj žalosti pa riječima: »Slava mu!« odajmo i učinimo ovdje u ovoj visokoj kući spomen velikom besmrtniku Lavu Nikolajeviću Tolstoju! (Stenografski izvještaji o sjednicama bosansko-hercegovačkog Sabora god. 1910/11. I zasjedanje. Svezak II. Sarajevo. 1911., str. 287—288).

Poslije riječi Majkića narodni poslanici ustajući kliču: Slava mu! Istovremeno Sabor je poslao saučešće slijedeće sadržine:

Predsjedništvu dume Petrograd.

Najmlađi slovenski Sabor izjavljuje svoje duboko saučešće velikom ruskom narodu povodom smrti velikog mislioca Lava Nikolajevića Tolstoja.

Predsjedništvo bos.-herc. Sabora.

Na ovoj — po redu 35. — sjednici Sabora prisustvovao je u ime Zemaljske vlade i doglavlak Isidor Benko kao i tri predstojnika i vladin referent. Zemaljska vlada je istoga dana brzojavom dostavila zajedničkom ministru za finansije u Beču tekst saučešća. U Beču su konstatovali da je Sabor Bosne i Hercegovine time što je izjavio saučešće ruskoj vladi prekršio Ustav. Ministar Stjepan Buričan je 25. novembra poslao pismo baronu Benku savjetujući ga da na prikladan

način skrene pažnju predsjedništvu Sabora, a to znači i dr Safvetbegu Bašagiću, da je prekoračio svoje kompetencije i da ga upozori da se ubuduće pridržava ustavnih propisa (Hamdija Kapidžić, Bosna i Hercegovina pod austrougarskom upravom. Sarajevo. 1968., str. 378—379).

Treba napomenuti i to da Beč nije bio naklonjen Lavu Tolstoj koji je oštro protestovao u svom spisu » O prisajedinjenju Bosne i Hercegovine Austriji« protiv Austrije nazivajući Austrijsku carevinu »razbojničkim gnijezdom«.

I na kraju valja napomenuti da je jedan naš čovjek — Mustafa Krilaš, rodom iz sela Gunjana kod Kreševa, radio kod Lava Tolstoja u Jasnoj Poljani četiri godine (Jugoslovenska pošta, 30. maja 1940. g., str. 4.).

Avanturistu Krilaša, koji je krstario po svim kontinentima, put je doveo u Odesu gdje se upoznao sa profesorom Marinske umjetničke akademije Pjotrom Mihajlovičem od koga je naučio slikarsku vještinu.

Jednom prilikom profesor je dao Muji da oboji sliku starca s dugom bradom uz napomenu da posao dobro obavi, jer je starac otac Olge — supruge Pjotra Mihajlovića. Krilaš nije imao pojma o tome da je čovjek čiju sliku uljepšava bojama genije čovječanstva Lav Tolstoj.

Međutim jednom prilikom poveo je Mihajlović Muju u Jasnu Poljanu kod svoga tasta Lava Tolstoja. Tek tada je Krilašu bilo jasno da je to ono isto lice čiju je sliku radio dok je bio u Odesi. Prema Mujinu pričanju Tolstoj ga je zavolio i često puta s njim radio u bašči. Tolstoj je često hvalio našeg zemljaka govoreći mu: »Mustafa, vrijedan si ti mladić.« Nikolajević mu je pričao o životu i ljudima. Tako, na primjer, sjeća se Mujo da mu je jednom prilikom govorio: »Čovjek ne smije da umre kao strvina. Sve što ima mora ostaviti ljudima. Pronalaske, znanje...«

Drugom prilikom mu je govorio: »Jest, često bi iz ljudi pobjegao čovjek. Ali, on ipak mora da dođe, da se povрати natrag. Može svašta da se desi. Mlad si, vidjećeš. Ljudi te cijene po spoljašnjosti. Skidaju šešir ako si lijepo obučen. Novac postaje cilj. A novac je prljav. Zbog njega će se ljudi pokrviti. No, ipak, jednom biće sve drukčije. Čovjek će zagrliti čovjeka«. (Jugoslovenska pošta. Sarajevo. 31. maja 1940., str. 5.).

Mujo Krilaš je jednoga dana, protiv svoje volje, morao ostaviti Lava Tolstoja i Jasnu Poljanu kojih se sjećao sa simpatijama čitavog života. Tolstojev zet Pjotr Mihajlović bio je umiješan u ruskoj revoluciji 1905. godine. Plašeći se da će pasti u ruke policiji morao je bježati iz Jasne Poljane i tom prilikom je poveo sa sobom Muju, kojeg je volio ne manje nego Lav Tolstoj. Zadržali su se u Petrogradu gdje je Mujo imao prilike upoznati se i s velikim piscem Maksimom Gorkim (Jugoslovenska pošta. 1. juna 1940., str. 6.).

Pred drugi svjetski rat, u maju 1940. godine, svjetski putnik Mujo Krilaš vratio se sa dugogodišnjeg putešestvija i nastanio u Sarajevu rađeći u ateljeu »Tempo« (Jugoslovenska pošta, 3. juna 1940., str. 5.). Uvijek se rado sjećao prijatelja Tolstoja — toga »poštenjačine i filozofa«, kako ga je on nazivao. Naračito burne 1940. g., kada je rat plamtio Evropom, često puta padale su na pamet Tolstojeve riječi da će doći vrijeme kada će »čovjek zagrliti čovjeka«.

U dugom razgovoru sa Makom Dizdarom o svojim putovanjima i doživljajima, koji su trajali više od četiri decenije (o čemu je Dizdar u Jugoslovenskoj pošti 1940. g. objavio opširnu reportažu u četiri nastavka), Mustafa Krilaš nije krio da iznese i to da je za Tolstojem plakao »kao malo dijete«, kada je poslije nekoliko godina pošto se s rastao u Jasnoj Poljani, u novinama o njemu čitao članke u kojima se veliča ovaj veliki ruski pisac, umjetnik, filozof, propovjednik ljubavi i prijatelj čovjeka.

LITERATURA

1. Gajret, 1910., broj 12.
2. A. A. Zečaninov i drugi, Ruska književnost. Knjiga II., Beograd Prosvjeta. 1947.
3. Jugoslovenska pošta. 1940., broj 3351—3354.
4. Muslimanska sloga, 1910., broj 83, 84.
5. Stenografski izvještaji o sjednicama Bosansko-hercegovačkog sabora god. 1910/11.
6. Hamdija Kapidžić, Bosna i Hercegovina pod austrougarskom upravom. Sarajevo. 1968.

SUMMARY

The reaction of the Moslems in Russia and the Moslem press in Bosnia on occasion of Leo Tolstoy's death

The Moslems in Russia expressed their mourning through their representatives in the Russian parliament, or by expressing sympathies with Tolstoy's family in Yasnaya Polyana, or by praising »Dova« in the mosques.

The Moslem press noted the death of the great writer Leo Tolstoy. The periodical »Muslimanska sloga« (No. 22, November 1910) and the journal »Gajret« (No. 12, 1910, page 198) published texts expressing the deepest esteem for L. Tolstoy and his work.

Bosnian Moslems paid their homage to L. Tolstoy at the meeting of their representatives in the Bosnian parliament on 23 th november 1910. The meeting was presided over by Safvet beg Bašagić. At the same time the chairmanship sent a condolatory telegram te the Russian Parliament in Petersburg. The Austro-Hungarian authorities dissatisfied with this action of the Bosnian Parliament reacted unofficially from Vienna.

It is interestingly that a Bosnian, Mustafa Krilaš (a native of the village Gunjani near Kreševo in Bosnia) lived and worked for some while with L. Tolstoy at Yasnaya Polyana. Krilaš remembered his friend Tolstoy during his whole life, and cherished feelings of deep esteem for him.